

НОВА
УМЕТНОСТ

БУДУЋНОСТ
ПРИПАДА
НАМА

МЕЋУРАТНА КЊИЖЕВНОСТ

(АВАНГАРДА)

Историјски оквир после Великог рата

зашто авангарда настаје баш тада?

После 1918. Европа више не верује у стабилан свет грађанског 19. века.

- ратно искуство, сиромаштво и духовна исцрпљеност
- нове државе и нове границе
- Октобарска револуција и страх од револуција
- развој масовне културе, штампе, филма, рекламе
- успон идеологија и тоталитарних режима

Књижевност зато тражи нов језик: бржи, оштрији, немирнији.

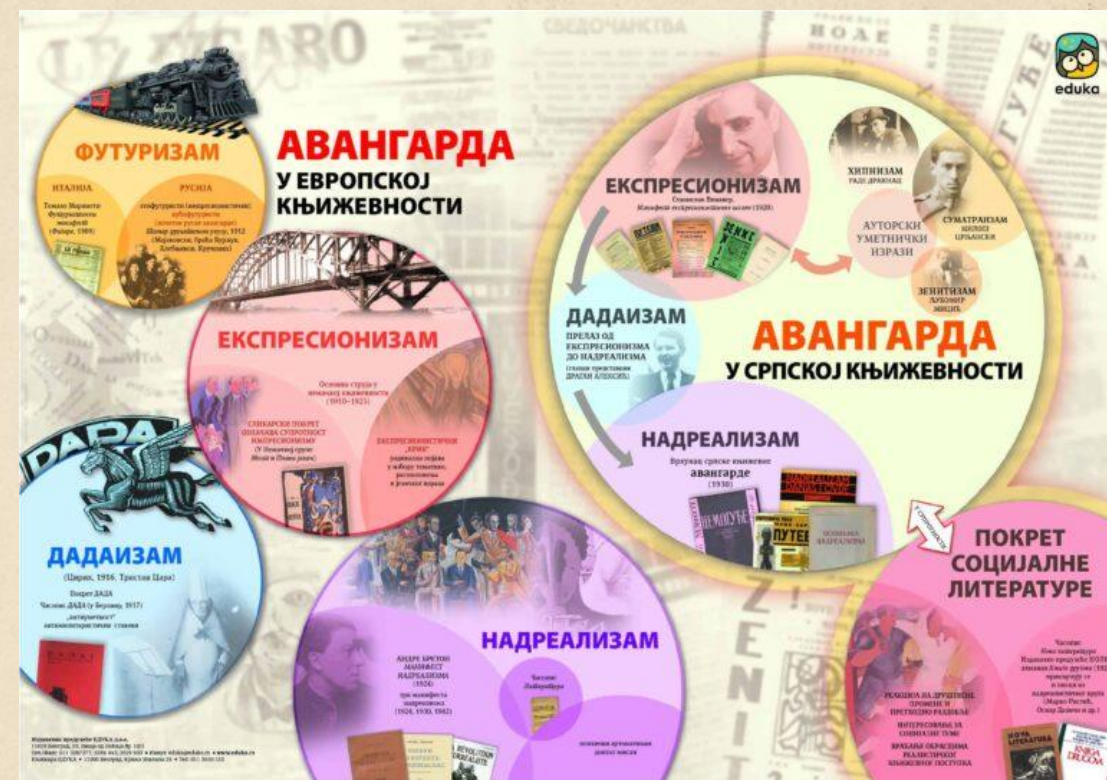
Шта значи авангарда?

није један правац, већ заједнички став побуне

Авангарда је назив за више покрета који руше наслеђене поетике и траже радикално нову уметност.

Заједничке особине:

- непристајање на традиционалну „лепоту”
- експеримент са формом, синтаксом, типографијом
- провокација публике и манифести
- урбани ритам, машина, улица, масе
- осећање кризе: страх, апсурд, побуна

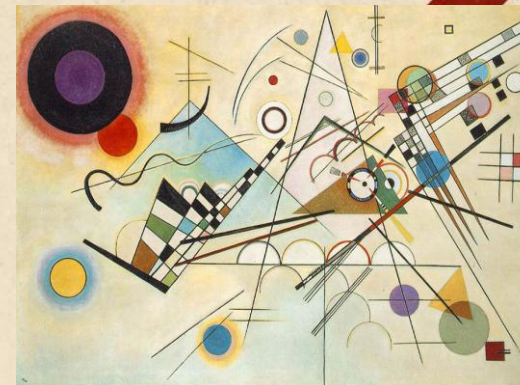
Главни „-изми”

ЕКСПРЕСИОНИЗМ

унутрашњи крик, рат, страх,
распад света

ФУТУРИЗАМ

брзина, машина, улица,
разбијање старог језика

ДАДАИЗАМ

антиуметност, случај,
бесмисао као одговор на рат

НАДРЕАЛИЗАМ

сан, подсвест, аутоматско
писање, слободне асоцијације

Експресионизам

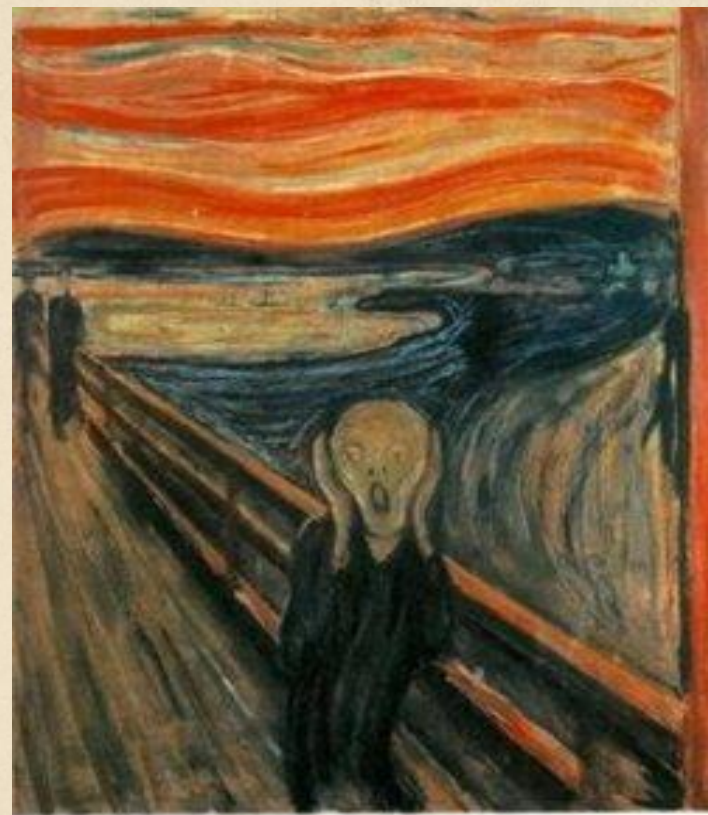
уметност као унутрашњи потрес

Назив потиче од лат. **expressio** — израз.

Уместо опонашања стварности, **експресионизам приказује човекову унутрашњу стварност: страх, ужас, немир, осећај краја света.**

Теме: рат, болест, умирање, револуција, сукоб генерација.

Представници: **Георг Тракл, Готфрид Бен, Бертолт Брехт**; у ширем смислу и поједини елементи Кафкиног света.

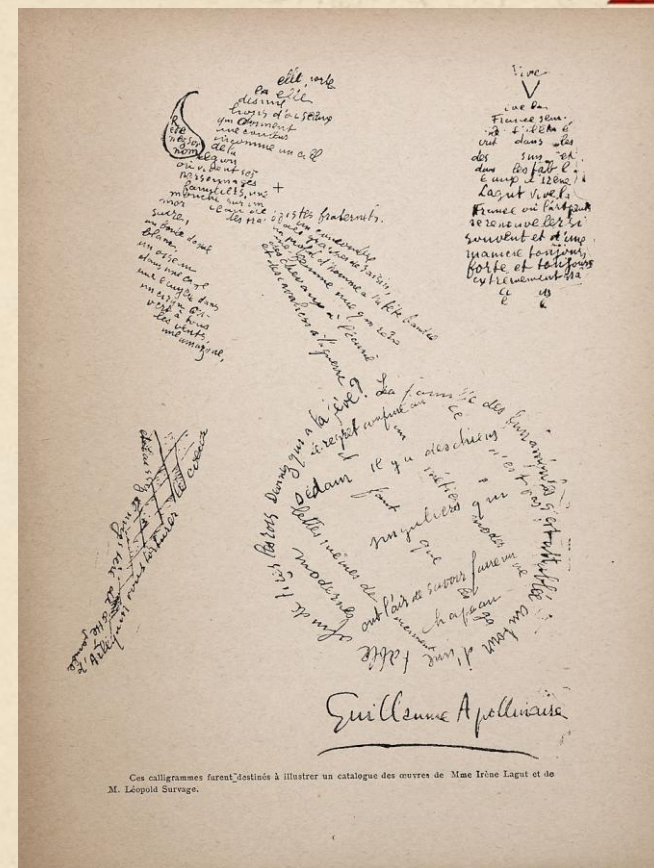
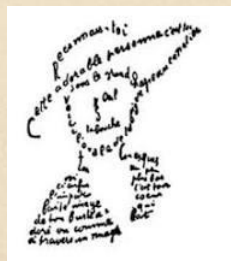
Кубизам и калиграми

разбијање перспективе и текста

Кубизам је најпре сликарски правац: **предмет се не приказује из једне перспективе, већ се раставља и саставља из више углова.**

У књижевности је важан **Гијом Аполинер**. Његови **калиграми** показују да песма није само звук и значење, већ и визуелна композиција на страници.

Ово је важно и за Мајаковског: и он ће стих организовати тако да изглед странице појачава говорни удар.

Футуризам

уметност брзине, судара и будућности

ИТАЛИЈАНСКИ ФУТУРИЗАМ

Томазо Маринети, *Манифест футуризма (1909)*: култ машине, брзине, агресије и ратничке енергије.

РУСКИ ФУТУРИЗАМ

Почиње као уметничка побуна против „доброг укуса” и академизма. Ближи је језичком експерименту, улици, спектаклу и револуционарној енергији.

Маринети

Мајаковски

Руски футуристи: „шамар” старом укусу

манифест, скандал, улица

Манифест Шамар друштвеном укусу (1912) најављује напад на књижевне ауторитете и на читалачке навике.

Важна имена: Велимир Хљебников, Алексеј Кручоних, Давид Бурљук, Владимир Мајаковски.

Поетичке одлике:

- нови језик и неологизми
- разбијање реченице и ритма
- наглашен глас песника — као говорника на тргу
- типографија као део значења

Руски футуризам — шта га издваја?

језик као експеримент и јавни наступ

Руски футуризам није само копија италијанског култа машине и брзине. **Он је пре свега побуна против старог књижевног језика и „доброг укуса”.**

- реч постаје материјал: звук, ритам, судар, неологизам
- песник наступа као извођач, говорник, провокатор
- манифест и скандал постају део уметности
- авангарда тражи новог човека и нову публику

Зато је Мајаковски важан: његов стих не жели да буде леп украс, него догађај пред публиком.

РАЗЛИКА

италијански футуризам →
машина/рат

руски футуризам →
језик/улица/револуција

Я ХОЧУ
БЫТЬ ПОНЯТ
МОЕЙ СТРАНОЙ

ПОЭТОМУ
Я ГОВОРЮ
ЯЗЫКОМ
ПЛОЩАДЕЙ

ВЛАДИМИР МАЯКОВСКИ

ОБЛАК У ПАНТАЛОНАМА

Мајаковски: биографија као авангарда

1893–1930

- Рођен је 1893. у Грузији; као млад долази у Москву.
- Рано се укључује у револуционарне кругове и неколико пута је хапшен.
- У авангарди наступа као песник, перформер, глумац, цртач и аутор плаката.
- Његов јавни наступ био је део поетике: жута блуза, громак глас, скандал, директно обраћање публици.

Од револуционарне наде до разочарања

историја је у Мајаковском увек лична

Мајаковски је Октобарску револуцију у почетку доживео као историјски преокрет и могућност новог света. Зато је писао и агитационе стихове, плакате, рекламе, сатиричне текстове.

Његова поезија никада није само „службени плакат”. У њој остају бол, усамљеност, конфликт са бирократијом и отпор према празним формулама.

Како звучи Мајаковски?

поезија као говор, удар и монтажа

Препознатљив поступак:

- **хипербола** — осећање се увећава до космичких размера
- **директно обраћање**: „ви”, „господо”, „Боже”
- **разговорни, улични и груби речник** поред узвишене лирике
- **неочекиване метафоре**: тело, град, машина, ватра
- **степенasti стих** — редови се ломе као удари гласа

Зато га читамо наглас: његова песма је ближа драмском монологу него тихој исповести.

Мајаковски у више улога

зашто је његов глас толико снажан

Код Мајаковског се стално укрштају различите улоге песника. Зато његова поезија делује као мешавина исповести, јавног говора, позорнице и плаката.

- љубавник — говори из рањеног срца
- трибун — обраћа се маси и историји
- сатиричар — напада малограђанштину и бирократију
- авангардни уметник — руши стару форму
- плакатиста — верује у директну, ударну реч

Љилџа Брик и Марија Денисова

биографија помаже, али не сме да замени тумачење

Поема *Облак у панталонама* у каснијем издању посвећена је **Љилџи Брик**, важној фигури руске авангарде и једној од његових најважнијих муза.

Међутим, фабуларни импулс поеме најчешће се везује за **Марију Денисову**, у коју се песник заљубио и која га је одбила.

- Љилџа Брик — посвета, мит, авангардни круг
- Марија — повод љубавне драме у поеми
- песма — много више од биографског догађаја

ЉИЉА БРИК: МУЗА И ЉУБАВНА ДРАМА

Љиља Јурјевна Брик била је једна од најпознатијих жена руске авангарде: образована, духовита, привлачна и окружена уметницима.

У браку је била са Осипом Бриком, критичарем, уредником и важним сарадником леве авангарде.

Мајаковског је упознала 1915. године преко своје сестре Елзе; песник се у њу заљубљује готово одмах.

Однос није био обичан: Љиља, Осип и Мајаковски годинама остају у необично блиској, интелектуалној и емотивној заједници.

СМРТ МАЈАКОВСКОГ

14. априла 1930. умро је у Москви од прострелне ране и оставио опроштајну поруку.

Извршио је самоубиство — у тренутку личне кризе, љубавних сукоба, књижевних напада и разочарања у систем.

„За моју смрт не кривите никог, молим вас не сплеткарите! Покојник је то највише мрзео. Мама, сестре и другови, опростите, ово није начин, другима га не препоручујем, али нисам имао излаза. Љиљо, воли ме“.

:

Мајаковски остаје трагична фигура: јавни песник револуције и приватно рањив човек, разапет између идеала, љубави и стварности.

После самоубиства Мајаковског Љиља Брик се два пута удавала, не рачунајући многобројне незваничне везе. И она је себи одузела живот у 87. години прогутавши смртоносну дозу седатива.

ОБЛАК У ПАНТАЛОНАМА

поема / тетраптих — читанка

Настанак и наслов

лирско + грубо, небо + улица

Поема је писана **1914–1915.**

Првобитни наслов био је **Тринаести апостол**, али је због цензуре промењен.

Нови наслов је авангардни парадокс:

„облак” — нежност, лирика, висина

„панталоне” — тело, улица, груба стварност

Мајаковски спаја оно што се у старој поетици сматрало неспојивим: узвишену љубавну патњу и бруталан, јавни, урбани говор.

Композиција: четири „доле!”

тетраптих побуне

1. Доле ваша љубав
љубавна повреда и уништено чекање

2. Доле ваша уметност
напад на салонску, безопасну књижевност

3. Доле ваше уређење
прелаз из личног бола у социјални бунт

4. Доле ваша религија
побуна против неба које ћути пред
човековом патњом

У основи је љубавна драма: песник чека Марију, а њена вест руши приватни свет.
Из тог рушења ниче напад на уметност, друштво и религију.

Пролог: „ја” против „њих”

појава песника-трибуна

Пролог одмах поставља сукоб: лирски субјект се обраћа „њима” — учмалим, ситим, самозадовољним људима који не разумеју ни бол ни песнички позив.

Он не жели да буде украс салона. Он излази у кафану, на улицу, међу људе, у буку модерног града.

Шта значи „не човек — облак у панталонама”?

Субјект је истовремено нежан и груб, небески и земаљски, лирски и авангардно провокативан.

Драмска логика поеме

један лични догађај постаје оптужница против света

Облак у панталонама може се читати као драмски монолог у ком се осећање постепено шири. О чему говори цела поема?

1. Чекање Марије — напетост и немир
2. Вест о удаји — рушење приватног света
3. Љубавна повреда — прелаз у гнев
4. Напад на уметност — „лепе речи” више нису довољне
5. Социјална побуна — кривац није само једна жена, него поредак
6. Обрачун са Богом — питање зашто свет ћути пред болом

Тако поема расте: од собе у којој се чека до целог космоса који је позван на одговорност.

Идео: „Доле ваша љубав”

чекање које постаје експлозија

Ситуација је једноставна: лирски субјект чека Марију. Код Мајаковског чекање није мирно — оно је нервно, телесно, драматично.

Када Марија саопштава да се удаје за другог, љубавна повреда добија размере катастрофе.

- Како се описује време чекања?
- Зашто се љубавна патња претвара у гнев?

II део: „Доле ваша уметност”

песма против „лепе” и безопасне уметности

Мајаковски одбацује уметност која само украшава стварност и не дотиче људску патњу.

Песник не сме бити занатлија лепих фраза. Он мора да говори тамо где је најтеже: на улици, у маси, у болу, у конфликту.

Очекиван одговор: авангардна поезија не жели да буде „фина”; она жели да уздрма читаоца и промени његово гледање на свет.

III део: „Доле ваше уређење”

од личне драме ка социјалном бунту

У трећем делу љубавна патња прелази у **побуну против света који је створио неправду, беду и духовну празнину.**

Лирски субјект није само „одбачени заљубљени човек”, већ глас оних који немају глас.

Овде се види зашто је Мајаковски ближи револуционарној авангарди: лични бол постаје језик друштвене побуне.

IV део: „Доле ваша религија”

обраћање небу које ћути

Завршни део доноси најснажнију метафизичку побуну.
**Лирски субјект се обраћа Богу, али то није молитва
смиреног човека, већ оптужба.**

Он не прихвата утеху која не мења стварну патњу; његов Бог
је позван на одговорност пред људским болом.

Поема се зато креће од љубави ка питању целокупног света.

Кључни сукоби у Облаку

зашто је поема авангардна и емотивно снажна

ЛИЧНО ↔ КОЛЕКТИВНО

Љубавна патња постаје глас читаве генерације која не пристаје на стари свет.

НЕЖНО ↔ ГРУБО

Наслов већ спаја облак и панталоне: лирско и телесно, високо и улично.

УМЕТНОСТ ↔ ЖИВОТ

Песма не жели да буде салонска лепота, већ ударац у стварност.

ЧОВЕК ↔ БОГ

Побуна није само друштвена, већ и метафизичка: Бог се позива на одговорност пред људском патњом.

Дадаизам и надреализам

после футуристичког судара

ДАДАИЗАМ

Настаје 1916. као шокантан одговор на бесмисао рата: ако је свет луд, и уметност ће разобличити ту лудост бесмислом, случајем и антиуметношћу.

НАДРЕАЛИЗАМ

Од 1924. Бретонов манифест усмерава уметност ка сну, подсвести, аутоматском писању и слободним асоцијацијама.

Веза са авангардом: оба правца одбацују наслеђени поредак смисла.

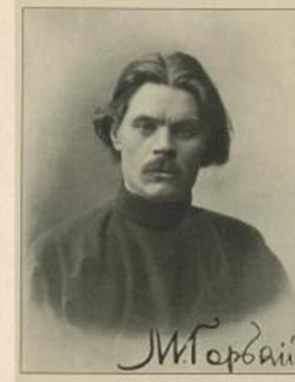
Социјална литература и социјалистички реализам

ангажована уметност између сведочења и идеологије

У међуратном периоду јача и социјално ангажована књижевност: у центар улазе радници, сиромаштво, неправда, масе и економски сукоби.

У СССР-у ће се од тридесетих година учвршћивати социјалистички реализам као званично пожељан модел: уметност треба да буде разумљива, идеолошки усмерена и „на страни будућности”.

Важно разграничење: авангардни Мајаковски није исто што и каснија шаблонска идеолошка уметност.

Горки

Шолохов